

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник двадцять п'ятий

ТУРКМЕНСЬКІ ПРИСЛІВ'Я
ТА ПРИКАЗКИ

Упорядкував і переклав
Михайло Михайлов

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1978

С(Туркм)
Т88

Т 70500-124
М205(04)-78 110-78

© Видавництво
«Дніпро», 1978

ВСТУПНЕ СЛОВО

Усна поетична творчість туркменського народу відзначається багатством тематики, яскравою художньою формою, різмаїттям жанрів. Це казки, легенди й да-стани, пісні, голосіння, загадки, анекдо-ти, скоромовки, прислів'я та приказки. У туркменській мові прислів'я та при-казки («аталар сози», «бабалар сози») означають «слово батьків», «посвчання дідів» і красномовно свідчать про зна-чення мудрих настанов предків для на-ступних поколінь. Адже в прислів'ях і приказках узагальнено трудовий та історичний досвід трудящих має про-тягом багатьох віків.

Походження і шляхи розвитку прислі-в'їв і приказок вивчено далеко не повно. Інколи не завжди можна з абсолютною точністю визначити, яким народом ство-рене те чи інше прислів'я, що одночасно існує в багатьох мовах. Зокрема в куль-турі туркменів виразно помітні дві хви-лі: тюркська та іранська. Цим обумовле-

но й те, що деякі твори фольклору і старі пам'ятки літератури на фарсі й тюркських мовах спільні і для туркменів, і для інших народів — персів, таджиків, узбеків, азербайджанців.

Прислів'я та приказки органічно влітаються в тканину багатьох інших творів туркменського фольклору. Ними багаті не лише героїчний епос «Кер-огли», але й дастани, казки, легенди, пісні, пам'ятки літератури XV—XVII ст. Так, у дастанах «Шасенем і Гаріб», «Саят і Хемра» моральна розбещеність служителів культу, тиранія й злочини ханів, шахів, візирів викриваються за допомогою влучних афоризмів, близьких до прислів'їв. У свою чергу окремі вірші й афоризми видатних туркменських поетів згодом стали прислів'ями та приказками, зокрема твори Махтумкулі Фрагі (1731—1780), який добре знав і правдиво зобразив тяжке становище народних мас. Саме тісний зв'язок туркменської літератури з усною народною творчістю відзначав ще академік А. Кримський. Поряд з визначними поетами, авторами епічних творів, у туркменів було багато народних співців-шаїрів, переважно неписьменних імпровізаторів, які збагачували фольклор власними афоризмами.

Тому іноді дуже важко визначити, заповичував поет свої афоризми з фольклору чи, навпаки, вірші поета перетворилися на прислів'я та приказки.

Значною і близькою до фольклору була творчість Кеміне (помер 1840 р.) — співця найбіднішого дехканства. Він показав нещадну експлуатацію трудящих мас баями і духівниками, сміливо викривав їхню жорстокість і тупість, обмеженість і зажерливість. Кеміне, крім своїх віршів, відомий ще завдяки численним оповіданням і анекдотам про його життя й пригоди, про постійні сутички з нововладцями, баями та ішанами. Не виключено, що народ на основі його віршів створював свої влучні віршовані афоризми.

Наприклад, у вірші «Довіряю розуму» Кеміне порівнює скнару-піра з жуком гнойовником і промовляє: «Хто розпізнав тебе, того зуть гришиником. Хоч молишся, та ладен проклясти». В іншому творі поет пише: «Баям лише багатство миле. Рідний край милий біднякам!» Як тут не згадати народне прислів'я: «Біднякові дорога батьківщина, багатеві — прибутки». Народ у вигляді чіткої сконденсованої думки взяв з вірша основний його зміст і поширив як прислів'я.

В іншому випадку якась одна характерна фраза чи яскравий вислів з літературного твору починає жити в народі як прислів'я або приказка.

Туркменські прислів'я та приказки охоплюють найрізноманітніші сфери життя народу, починаючи від найдавніших часів і до наших днів. Тому вони мають велику пізнавальну й художню цінність. Власне, нема такої галузі людської діяльності, яка не одержала б влучної і мудрої оцінки в прислів'ях. Як свосередній соціально-історичний та художній літопис, вони відображають духовне й моральне життя народу, знайомлять з його давніми традиціями, звичаями і побутом, філософськими поглядами. Своім повчальним характером прислів'я та приказки сприяли виробленню морально-етичних норм співжиття, прищеплювали повагу до праці, виховували почуття людяності й справедливості, викликали ненависть до насильства, жорстокості й соціального гноблення.

У патріархально-родовому і феодально-байському суспільстві прислів'я викривали панівні верстви, хижацьку суть ревнох захисників ісламу — мулл, ішанів, ходжів, суфіїв, пірів, які стали символом зажерливості, екупості, розпусти

й хабарництва. В цьому розумінні туркменські прислів'я в своїй антирелігійній спрямованості близькі до прислів'їв інших тюркомовних народів («Гадав — святий, придивився — свиня», «Святий розбецнується, як побачить золото», «Кажуть: «мула», «ходжа», та краща за всіх — людина»). Подібні прислів'я ми можемо знайти у таджиків, узбеків, азербайджанців.

Почесне місце в прислів'ях та приказках посідає праця, яка є мірилом усіх цінностей, в них звеличуються роботящі руки, майстерність ремісників, землеробів і скотарів.

Серед тематичного багатства туркменських прислів'їв та приказок зустрічаємо чимало й таких зразків, у яких народ втілює свій практичний досвід, спостереження над природою, свої морально-етичні погляди.

Переживши за свою багатовікову історію численні ворожі навали й загарбницькі війни, туркменський народ уславлював у прислів'ях та приказках патріотизм, захисників батьківщини, силу колективу, закликав до об'єднання родів і племен, до мирного життя, засуджував війни й чвари між народами. Слід зауважити, що окремі туркменські

прислів'я та приказки мали реакційний зміст, що пояснюється, як пише туркменський фольклорист професор Б. Каррисв, «суперечливістю реального життя й свідомості мас у різні історичні епохи, забобонами старого аулу»¹, обмеженістю світогляду творців цих прислів'їв, впливом ідеології панівних класів. Це особливо відчутно в тих прислів'ях і приказках, в яких відбилися архаїчні вірування, феодальні погляди на жінку та інші різні племенні й родові забобони. Такі прислів'я та приказки в наш час перейшли в пасивний фонд і в живому побутуванні майже не зустрічаються. Проте прислів'я, які зберігають відгомін матриархату, язичеських вірувань, зокрема обожнення вогню, сонця й місяця, собаки й вовка, і досі привертають увагу науковців. Пастушачий побут туркменів-скотарів виразно відбився у прислів'ях і приказках, так само як і культ коня й води, пригаманний фольклору й літературі народів Середньої Азії та Сходу. Що ж до основного фонду туркменських прислів'їв та приказок треба сказати, що вони не втратили своєї пізнавальної цін-

¹ Туркменские пословицы и поговорки. Ашхабад, 1961, с. 8.

ності й актуальності і в наш час, співзвучні морально-етичним поглядам нашого сучасника.

Поетична форма й побудова туркменських прислів'їв та приказок надзвичайно різноманітна. Вони не лише багатий фонд народної фразеології, але й візерць образного художнього мислення. Деякі з них складаються з дворядкової поетичної строфи, хоча багато й трирядкових та однорядкових. Широко вживані такі прийоми, як градація, паралелізм, співставлення і метафора, алегорія й символи. Ритміка багатьох прислів'їв наближає їх до віршованої метрики, хоча віршована форма зустрічається рідко. Як дійовий жанр усної поетичної творчості туркменські прислів'я повсякчас шліфуються, варіюються і художньо вдосконалюються. Відбувається безперервний процес народження нових творів, викликаних радянською дійсністю, які виражають психологію радянської людини, активного будівника комуністичного суспільства («Радянський супутник летить — весь світ радіє», «Колгосп — світлий шлях», «Ленінська правда у дехканна в серці» та ін.). Систематичне вивчення й збирання туркменських прислів'їв та приказок почало-

ся лише в роки Радянської влади, особливо в 40—50-х роках. У 1945 р. в Ашхабаді вийшов російською мовою збірник «Тисяча туркменських прислів'їв і приказок» у перекладі В. Попова за редакцією Б. Каррисва. Серед інших збірників туркменською мовою слід згадати видання Б. Каррисва, М. Сакалі, К. Османова, Б. Шамурадова, К. Беркелісва. Чимало туркменських прислів'їв увійшло в том «Прислів'я та приказки народів Сходу», виданий Академією наук СРСР. Нині зафіксовано близько 5000 туркменських прислів'їв та приказок, більшість із них зберігається в рукописному фонді Інституту літератури ім. Махтумкулі АН Туркменської РСР. В основу цього збірника покладено видання: «Туркменські прислів'я та приказки», Ашхабад, 1964; «Прислів'я та приказки народів Сходу», М., 1964; «Туркменський гумор», Ашхабад, 1967. Сподіваємося, що це перше видання українською мовою туркменських народних прислів'їв та приказок допоможе краще зрозуміти мистецтво слова мудрого й древнього народу, багатство й щирість його душі та серця. Адже душа народу живе і в прислів'ях.

Михайло Михайлов

В єдності — сила

Леніна слово гори й пустелі долає.

Ленінське слово мудрості вчить.

Ленінська правда у дехканина
в серці.

Де партія, там і народ.

Прийшла Радянська влада —
прийшла вода в піски.

Кидай старе, берись за нове.

Радянська країна — рідна родина.

Червона Армія —
щит Батьківщини й меч її перемог.

Радянський супутник летить —
весь світ радіє.

Батьківщина квітне — не знатимеш
горя.

Багата країна — багатий і ти.

Кожному рідний край
наймиліший.

Людина без батьківщини —
мов соловей без пісні.

Соловей троянду любить,
людина — вітчизну.

Квітка пахтить на стеблині,
людина розвітає на батьківщині.

Краще померти,
ніж втратити батьківщину.

Дорогу вибирай,
та рідної землі не забувай.

Помилуйтесь помилуйся,
та від батьківщини не відмовляйся.

Відірвався од вітчизни —
ворогові здобич.

Не будши на чужині,
не оціниш по-справжньому рідної
землі.

Розлучившись з милою,
плакатимеш сім літ,
розлучившись з вітчизною,
плакатимеш усе життя.

Ціну покинутої юрти згодом
зрозумієш.

Краще бути бідним у своїй країні,
як шахом на чужині.

Стежка введе на шлях,
шлях — до людей.

Життя риби — у воді,
людини — серед людей.

Коли немає в мене народу-сонця,
нехай не сходить для мене ні місяць,
ні сонце.

Що для народу, те й для мене.

Що б не сталося, будь завжди
з народом.

Зійди на гору, подивися з височини:
куди народ, туди і ти.

З людьми — живеш,
без людей — помреш.

Народ — море безкрає.

○

Сила народу — гірський потік.

○

Народ правду каже.

○

Голос народу — священний.

○

Перед народом і хан безсилий.

○

Народ зітхне — чекай бурі.

○

Сила колективу нездоланна.

○

Сила — в єдності.

○

Кибитка в кибитці не вміститься —
народ у народі знайде місце.

○

Де більшість, там і сила.

Куди більшість, туди й меншість.

○

Хто спирається на колектив,
буде щасливий, хто надіється
на власну спину, швидко зігнеться.

○

Ті, що діляться їжею, не голодують,
ті, що спираються одне на одного, —
не падають.

○

Сила лева в того, хто працює
в колективі.

○

Згуртовані попереду тих,
хто окремо.

○

Якщо між людьми згода —
заволодіють і тим, що в небі;
якщо нема згоди —
втраять і те, що мають.

○

Для згоди — широке поле,
для чвар — тісний закуток.

Гуртом і гору на порох можна
стерти.

○

Камінь, кинутий гуртом,
далеко летить.

○

Громада забажас — озеро буде.

○

Колгосп — надійна в житті підпора.

○

Колгосп — світлий шлях.

○

У колгоспників і душа, і помисли
єдині.

○

Колгосп — океан достатку.

○

У колгоспі і хліба вдосталь,
і вівці незліченні.

○

Добре колгоспний сад доглядай —
матимеш гарний врожай.

Добре попрацюєш —
орденами груди прикрасиш.

○

Колгосп без статуту немов школа
без книжок.

○

Дві половини — одне ціле.

○

Дві людини —
дороговказ для однієї.

○

Сором тому, хто сміється один.

○

Хто ходить один, той ходить
обережно.

○

Пішій не випередить вершника,
один не подужає двох.

○

Один вершник куряви не зніме.

○

Одна квітка весни не приносить.

Дві миші й левові хвіст
відгризуть.

Від кожного по волосині —
безбородому борода.

Крапля до краплі — озеро,
без них — пустеля.

У тагана три ніжки —
одна одній підмога,
одна зламається —
весь таган розвалиться.

Не візьмешся всіма пальцями —
вузла не розв'яжеш.

У тих, хто пливе на одному човні,
і життя спільне.

Укусиш палець —
боляче всій руці.

Арик копас один, а воду тисяча
п'є.

У затінку одного дерева
може сховатися сто овець.

Вівця без отари — вовкові здобич.

Відстав — ведмідь з'їв,
відійшов — вовкові дістався.

У доброму табуні один кривий кудан
непомітний.

У кого гора — опора,
в того серце міцне.

Гори вітер руйнує,
злагоду людей — поговори.

Яка отара, такий і пастух.

Не хвали себе сам,
нехай тебе народ похвалить.

○

Де народ, там і герої.

○

Богатиря й смерть боїться.

○

Джигітові ганьба гірша
за смерть.

○

Відважний помирає за честь.

○

Хто з бойовиська біжить,
хай у землі лежить.

○

Хоробрий помирає один раз,
боггуз — тисячу разів.

○

Хоробрий знаменитий у бою,
боггуз — удома.

Щоб піймати левенят,
треба забратися в лев'яче лігво.

○

Не довіряй тасмниці
боггузові.

○

Краще палицю взяти в дорогу,
апіж мати супутником боггуза.

○

Страх од смерті не врятує.

○

Нема сміливця без шраму.

○

Для героя і черепаха зброя.

○

Падасш — шукай опори
в землі.

○

Сонця пеленою не прикрити.

Дарма, що гора висока:
наважишся — поделаш.
дарма, що ворог сильний:
насмілишся — переможеш.

Без води нема життя,
без праці — добробуту

Праця — дзеркало людини.

○

Залізо гартується у вогні,
людина — в труді.

○

Дерево цінують по плодах,
людину — по ділах.

○

Чесну працю народ оцінить.

○

Хочеш, щоб тебе шанували,—
працюй.

○

Краса людських рук світом мандрує.

○

Руки людини й пустелю на квітник
перетверять.

Наполегливістю гору можна
розрубати.

○

Старанність і труд до мети ведуть.

○

Чесні труди — вічні плоди.

○

Добра не оціниш,
поки його сам не заробиш.

○

Те, до чого не доклав рук,
ціни не має.

○

Що зробив своїми руками,
удвічі дорожче.

○

Не пізнав бджолоїної отрути —
не зазнаєш солодоців меду.

○

Джерело достатку — в труді.

○

Хто працює, той і достаток має.

Тобі добру пораду дам —
мели борошно сам.

○

Без затрат нема й прибутку.

○

Яка робота, така й плата.

○

Не попрацюєш — не з'їси.

○

Візьмешся за плуг —
голодний не будеш.

○

У кого рухаються руки,
в того й рот матиме роботу.

○

Роти спритні за столом,
руки — в роботі.

○

Менше балакай, більше роби.

○

Косити язиком — поперек
не болітиме.

Людину гріє не кожух, а робота.

○

Не бійся роботи, остерігайся докорів.

○

Зароблене потом — змащене медом.

○

Без праці меду не скуштуєш.

○

Без праці нема й відпочинку.

○

Лягай пізніше, вставай раніше —
з роботою впорася.

○

Ранкова робота — душі відрода.

○

Не залишай на завтра того,
що можна зробити сьогодні.

○

Покинуту роботу снігом замете.

○

Закінчене діло трояндами пахне.

Кінець роботи — задоволення.

Краще добрий кінець,
ніж гарний початок.

Чесне майно хазяїна знайде.

Те, що чесно заробив,
їж хоч і на вулиці.

Працею добутий камінь
кращий за даровану кашу.

Працюватимеш — своє з'їси,
байдкуватимеш — в інших
проситимеш.

Що легко дістається,
легко й втрачається.

Працею друзів примножиш,
язиком ворогів наживеш.

Робота шукає розумного,
розумний — роботу.

Берись за те, що подужаєш.

Від дурної роботи попереk болить.

Голкою колодязя не викопаєш.

Чеканкою мідь на срібло
не перетвориш.

Голими руками полювати
не будеш.

Вийдеш полювати без гончака —
повернешся додому без здобичі.

У млині пшениці не сушать.

На мотузці борошна не висушиш.

На гарбі зайця не ввіймаш.

Однією рукою двох кавунів
не утримаш.

Взявся собака килим ткати!

Основа уміння —
старанність.

Праця для умільця — шана й слава,
для дурня — горе й отрута.

Людина без ремесла,
що яблука без яблук.

Людина з ремеслом —
дерево з плодами,
а невіглас — пустоцвіт.

Життя з ремеслом золотом блищить,
без ремесла темрявою засліплює.

З ремеслом — дужий,
без ремесла — слабкий.

Замовив ученому — не вчи його,
віддав майстрові —
забудь про свої руки.

Хто не знає ремесла, —
працює без смаку.

Ремесла не опануєш —
тіла не прикриєш.

Краще добре знати одне ремесло,
ніж десять — погано.

Хто знає ремесло, багатієм не стане,
проте й злидарем не буде.

Опануєш ремесло — не знатимеш
злиднів.

В руках коваля залізо плавиться.

Поганий коваль звертас то на
вугілля, то на залізо.

Ціну золота знає ювелір.

Батькове ремесло знає син.

Чабан без палиці не буває.

Хто розводить бджіл,— облизує
пальці.

Припече — і певцем станеш.

Кмітливий мисливець
навіть в аллаха здобич перехопить.

Власний витвір вад не має.

Роботи багато — вугілля мало,
майстрів багато — заліза не стало.

Інструмент доглядатимеш —
клопоту не матимеш.

Діло робить інструмент,
а хвалять руки.

Сам швець, а чоботи драні.

У тесляра своя хата недобудована.

Хай варить страву той,
хто її заробив;
хай палить дрова той, хто їх збирав.

Нехай пасе худобу той,
хто її виростив.

Погано нав'ючений верблюд не дійде
навіть до першого перевалу.

Просіяв борошно —
повісь сито на місце.

Спохвату і кругляка не знайдеш.

Печи, поки піч гаряча.

Роботящому — достаток,
неробі — злидні.

Де праця, там і плов.

Старанному — плов,
лежню — копистка.

Роботящий діло робить,
ледачий дні лічить.

Ледар і наказує лежачи.

Ледар герой за столом,
джигіт — у праці.

Ледар їсть не наїсться,
спить не виспитья.

До початку роботи ледар —
перший трудівник.

Від нероби й аллах відвертається.

Ледачий роботящому —
завада.

Ледар не вмирас, але й не живе.

Лежати личить лише
небіжчикові.

Неробство тільки вівця витримує.

Ялова корова все мукає.

Доручи ледачому роботу —
він тебе ж почне навчати.

Хочеш дізнатися, хто ледачий,
поливати пошли.

Поламалась гарба — ледареві дрова,
загинув бик — неробі шашлик.

○
Не молов, а просіває, не ткав,
а міряє.

○
Жаби кумкають і блаженствують,
мурашки завжди працюють.

○
Хто ходив — припіє,
хто сидів — питає ціну.

○
Коли діло завершено,
порадники знайдуться.

○
Скарб дехканина — земля.

○
Душа ниви — вода.

○
Воду в арик пускає одна людина,
землю засіває тисяча.

Викопаш арик — буде вода
на грядках.

○
Земля — тісто, добриво — закваска.

○
Не доглянеш як слід землі —
поверне тільки насіння.

○
Не наситилася земля —
не насититься й людина.

○
Не покличеш «ціп-ціп»,
не матимеш і яєць.

○
Земля, до якої не доклав рук,
не має назви.

○
Не посієш — не зазеленіє.

○
Посієш — пожнеш,
даси — візьмеш.

Хто посіяв, тому все,
хто не сів, тому нічого.

○
Посіяв ячмінь —
пшениці не жди.

○
Посієш ячмінь — ячмінь і збереш.

○
Де дим, там не змерзнеш, де ячмінь,
там з голоду не помреш.

○
Посієш «коли б»,
виросте «ніби».

○
Про зиму дбай улітку.

○
Плоди літа — скарб узимку.

○
Влітку клопіт —
узимку достаток.

Легковажитимеш навесні —
каятимешся восени.

○
Просипш весну — плакатимеш
узимку.

○
Не сієш навесні —
заплачеш у жнива.

○
Як поганій урожай, на погоду
не звертай.

○
Хто береже халат, діждеться нового,
хто береже врожай, матиме що їсти.

○
Подбаш про худобу восени —
годуватиме взимку й навесні.

○
Ситий кінь не втомиться.

○
Віл нероби корму не має.

Не жалкуй, що упрів у полі,—
матимеш добрий урожай.

Снітнієш від праці —
щастя здобудеш.

Дехканин відпочиває,
коли збере врожай, пастух —
коли помре.

Хочеш їсти — йди до чабана,
хочеш пити — йди до дехканина.

Ждеш плодів з дерева —
доглядай саджанці.

Хто не посадив дерева,
тому не лежати в затінку.

Одне дерево зрубав —
посади десять.

Шовковицю рік вирощуєш,
на сто років прибуток одержиш.

Не подбав про тінь —
у холодку не посидиш.

Виростиш біле золото —
одержиш багаті дарунки.

Прийшла машина — пішов кетмень.

Нема праці без обліку.

Без плану робота далеко
не посується.

Без колгоспу жити важко.

Шануй того, хто вкладає душу
в працю.

Пас овець — вивчив пустелю,
здобув знання — на ділі розуміється.

○
Без праці науки не опануєш.

Багач їсть плов,
бідний дим ковтас

Страшна зміїна отрута,
та страшніший гнів тирана,

Деспотові місце в пеклі.

З беком дружби не води.

Діждешся від бога милості,
від бая — доброти!

Одягне бай новий халат:
«Поздоровляємо!»,
одягне бідняк: «Де взяв?»

Байська ласка —
божа напасть.

Поки дійдеш до бека,
поперек переломиться.

Не пий води з бекового арика.

Бек з беком б'ються,
а перепадас біднякові.

Б'ють того, хто в шубі,
а боляче голому.

Просо з'їв горобець,
а дісталося перепілці.

Один сіс, інший — жне.

Працює не бай, а бідняк.

Заробив кінь, а їсть ішак.

Три кози — твоя кривда,
сто кіз — твоя правда.

Масш сто баранів —
завжди будеш правий.

У кого худоба, той усюди ситий.

Від багатія щедрості
не сподівайся.

Із собачої пащі кістки не вирвеш.

Ситий про голодного не пам'ятає.

Ситий голодного не розуміє.

Сите дерево до чужого горя байдуже.

У заздрісного багатія нічого
не випросиш.

Як іти до скупих баїв,
краще йди до щедрих гір.

Не йди до лисиці, хоч вона й багата,
йди до вовка, хоч він і бідний.

Баям щодня — бенкет і той,
біднякам — «ох» та «ой».

Хто з грішми, тому веселощі,
хто без грошей, тому похороп.

Є гроші — і в лісі буде суп.

Хто з грошима,
той і на слопа кидається.

Похвалиться бай — знайде,
похвалиться бідняк — попаде в біду.

Дурень не любить музики,
бай — малих дарунків.

У басвій отарі
здихає єдина вівця бідняка.

У бая щороку достатки зростають,
у бідняка — сім'я.

Помре бідняк — через три дні
дізнаються,
помре бай — миттю прибіжать.

У бая і кіт зайця ловить.

У бая комин кривий,
та дим виходить рівний.

У байського сина рот кривий,
та його слухають.

Хоч у байської дочки рот кривий,
вона женихами перебирає.

Не бачив я палацу, зате бачив,
як бая ховали без савана.

Бува, що й бай бідняка благас.

І золоті двері часом стукають
у дерев'яні.

Ти пап, я хазяїн, а зерно хто змеле?

Краще бути розумним деревішем,
аніж дурним басм.

Кому їсти нема чого — поститься,
кому робити нічого — молиться.

Спасіння ждеш — аллахові
не молись, а до людей звернись.

На бога покладайся,
та віслока прив'язуй міцно.

Гадав — святий, придивився — свиня.

Хоч верблюд і відвідає Мекку,
святим не стане.

Хоч і відвідав Каабу¹,
та очі в нього ті самі.

Краще приятель — дев²,
аніж пікчемний ангел.

Святий розбещується,
як побачить золото.

Найгірший кінь — норовистий,
найгірша людина — мулла.

Найгірша людина — мулла,
вчинки його темні.

У мулли чалма біла, та душа чорна.

Слухай, що мулла каже,
та не чини того, що він робить.

¹ Кааба — мусульманський храм.

² Дев — злий дух.

Два мулли — один чоловік,
і то не мужчина.

Бідняк ридас — поможи,
муллу побачив — геть біжи.

У змії нема ніг, у мулли — щедрості.

Не чекай від шкапи жвавості,
від мулли — дарунка.

Мулла не чує «дай», чує — «бери».

Скажеш «бери» — мулла
розплющить очі, скажеш «дай» —
одвернется й від аллаха.

Немає щедрості у багача в руці,
є щедрість у мулли на язиці.

Дурень любить дурня,
а мулла — небіжчика.

Сусід помре — мулли прибуток.

Добра паша — жиріс бик,
багато небіжчиків — гладшас мулла.

Аул з муллою — лякливий,
аул з бахши¹ — хоробрій.

Не вчився — став муллою.

Кажуть: «мулла», «ходжа»²,
та краща за всіх — людина.

Сіяв, збирав часник я, а з'їв
ходжа.

Коли сіяли, ходжі не було,
косили — теж, а на току він тут
як тут.

¹ Бахши — народний співець.

² Ходжа, ішан, тюрє — духовні особи.

В ішана п'ять шлунків,
один — завжди порожній.

Через ішана позбувся ішака,
через ходжу розпроцавел
з хурджуном¹,
волею тюрє загубив торбу.

Прийдеш до ішана —
загадає багато роботи.

Не догоджай ішанові —
останнього ішака позбудешся.

Не радій снігу —
по ньому буде мороз;
не пишайся, що до тебе прийшов
ішан, — попросить дарунків.

Найгірше з дерев стає ступою,
найгірший з людей — сопі².

¹ Хурджуни — сумка.

² Сопі — святильник-аскет.

Сопі цибулі не їсть,
а як допадеться —
і лушпиння не залишить.

○
Не судися з казі¹ — будеш
покараний.

○
Казі — гладка свиня, муфтії² —
сліпий, сам собі раду дай.

○
Суддя — кривдник,
кому поскаржишся?

○
Як болить душа, то й аллаха
проклянеш.

* * *

Бідність не вбивас,
проте й радощів не дає.

¹ Казі — мусульманський суддя.

² Муфтії — мусульманський правозна-
вець.

Для бідних у річці води не вистачас,
від гори тіні не буvas.

○
Хліб у назусі — і бідак ситий.

○
Харчі бідняка завжди
в торбині.

○
Для бідного раз наїстися
що багатство здобути.

○
Бідак харчів не знайде,
а будуть харчі — посуду не знайде.

○
Знайшов сирота кашу,
та одразу ж і носа розбив.

○
Голодний з кибитки біжить,
голий — у кибитку.

○
Бідакові свято, коли в нове
вбереться.

Пастухові не до бенкетів.

Сироті й сорочка — свято.

Бідак латки пришиває і то радіє.

У бідняка дві біди — ані дров,
ані води.

Як хлїв згорів, то й податку
не беруть.

По землі багача вода ллється,
по землі бідняка дорога в'ється.

Багач словами вітає,
бідняк обідом пригощає.

Хоч бідняк і голосистий,
та скоріше почують німого багатія.

У кого кінь, тому й нагая позичають.

Коли йде сніг — верблюд реве,
коли помре бідняк — хто заплаче?

Коли бідний відкочовує,
його осел стає слоном.

Як у кишені порожньо, то друзів
мало.

Борги сміючись відходять,
плачучи приходять.

Шкапі і власний хвіст — тягар.

Голодній курці просо сниться.

Гордоців голодного ситий
не зрозуміє.

Укриєш голодного
дев'ятьма ковдрами —
однаково ситий не буде.

Грабус — багатіс.

У голодного за пазухою хліб довго
не лежатиме.

Не шукай за пазухою їжі в того,
хто помер від голоду.

У жебрака тисяча й одні двері —
є куди стукати.

Скільки води не вари —
жирною не стане.

Гнів голодного грізний.

Вовк і вівця сватами не стануть,
а як стануть, — вівця не радітиме.

Ворон воронові очей не виклює.

Щес псові на хвіст не наступить.

Очі ворона завжди на верблюдових
болячках.

Собаки гуртом і вовка подолають.

Вовків боятися — овець не пасти.

З однієї вівці десять шкур
не здереш.

Багатство — бруд на руках,
помисл — спливе.

І тебе покине багатство,
і мене залишить бідність.

Не бери золота, приймай подяку.

Краще мати чесне обличчя,
як незліченні скарби.

Бідність для молодця не порок.

Хоч парубок бідний,
зате на честь багатий.

○

Я молодий: бідність,
якщо не боїшся, ходи сюди!

○

Моя душа — мого багатство.

○

Біднякові дорога батьківщина,
багачеві — прибутки.

○

Земні багатства залишаться на землі.

Людина без друзів,
як дерево без коріння

Птах сильний крильми,
людина — друзями.

Людина без друзів,
мов їжа без солі.

Пізнавай людину по її друзях.

Поки масц коня — пізнавай дорогу,
поки живий батько — шукай друзів.

Дружба дружбою, а правда
правдою.

Перший калъян,
останній чай другові подавай.

Вважай себе молоком,
а друга — вершками.

Дружиш з погоничем слона —
роби високі ворота.

Не шукай друга без вад —
без друзів залишишся.

Друг — дзеркало друга.

Дружба випробовується труднощами,
людина — працею.

Справжній друг пізнається в біді.

Щирого друга впізнаєш,
коли пораду дасть.

Смачну страву око бачить,
справжнього друга серце чує.

Вірний друг як брат.

З другом їж і пий, та в торг
не вступай.

Добрий друг — утіха для душі,
поганий — кілок для голови.

Добрий — друг твоєї душі,
поганий — друг твого майна.

Халат кращий новий,
друг — старий.

Давній друг ворогом
не стане.

Друзів і тисячі — мало,
ворога й одного багато.

Дружба — як скло: розіб'єш —
не склеїш.

Нема друзів — перемагає ворог.

Легше стерпіти кривду від чужого,
образить друг — каменем ляже слово.

Уникай того, хто обмовляє твого
друга.

Підозрівати — друзів не мати.

Хвилинка суперечки — сто днів
сварки.

Двоє близьких сваряться — чужому
пожива.

Сокіл із соколом б'ється —
здобич крукові дістається.

Коли б'ються свої — чужим забава.

Плаче друг — сміється ворог.

Друг лас, ворог улещус.

Друг дивиться в обличчя,
ворог — у спину.

Ворог вивідус твої тасмниці,
друг виправляє твої вади.

Не вір усмішці ворога.

На кригу не спирайся,
на ворога не покладайся.

Ворога нема чого умовляти.

Від змії не чекай дружби,
від вовка — братерства.

Вовк і вівця сватами не будуть.

Голови двох баранів
в одному казані не зваряться.

Два ножі в одних піхвах
не помістяться.

Ворог твого ворога — твій друг.

Батьків ворог другом тобі
не стане.

Чорна повсть білою не стане,
давній ворог — другом.

Пустини ворога за стіл —
вилізе й на голову.

Пожалієш ворога —
попадеш йому в пазурі.

Пізнай ворога,
перш ніж він тебе вивчить.

Хоч ворог і з комара,
вважай його слоном.

Як бажати ворогові смерті,
краще побажай собі життя.

Хочеш — бийся, лайся,
та місце для миру залишай.

* * *

Гора з горою не сходиться,
людина з людиною зійдеться.

Око не побачить —
серце не полюбить.

Велика любов — великі й муки.

Нема красуні без вад.

Кожна квітка має свій аромат.

Без дружини нема щастя,
без сина — благополуччя.

Візир у чоловіка — дружина.

Гарна дружина — скарб,
погана — лихо.

Добра дружина — рай на землі.

Очима вдівця не вибирай дружини,
очима пішого не купуй коня.

Чужа курка — мов гуска,
чужа дружина — красуня.

Звідки жінка — звідти й гості.

Нема жінки — нема й родичів.

Удові сниться чоловік,
дехганинові — земля.

Прикрашай спершу оселю,
потім сам убирайся.

Хто вдома не має спокою,
той і на вулиці боїться.

Золото й срібло не старіють,
батько й мати ціни не мають.

Хто не був батьком,
той не оцінить батьківства.

Не називай кожного,
хто з бородою, батьком.

Батькове ремесло й синові личить.

У батька навчишся їздити верхи,
у матері — кроїти.

Батьки — найкращі вчителі.

Переміг син, а насправді —
батько.

Маси довгу коцюбу —
руки не обличеш;
маси батьків — ніхто не скривдить.

Без батька лишився — плач день,
без матері — плач до свини.

Без кришки казан не кипить,
без матері дитина не грається.

Мати не рідна — і батько не твій.

Тала вода сираги не вгамує,
мачуха не розважить.

І сто тіток не замінять рідної матері.

Кинуту дитину
й битливе козеня скривдить.

Їжа сироти — пісна каша,
та й та довго вариться.

В сироти багато тіток.

В кого дід помер, той ще не сирота.

Сироту і на верблюді змія вкусить.

Серце батька й матері горнеться
до дітей, серце сина й дочки —
до гір і степів.

Яке дерево, такі й плоди.

Криве дерево і росте криво.

Гни дерево, поки молоде,
вчи дітей, поки зелені.

Послав дитину з дорученням —
підеш за нею слідом.

З дітьми багато клопоту,
та без них — і світ немилій.

Дім з дітьми — базар,
без дітей — кладовище.

Діти — основа щастя.

Мед солодкий, а дитя ще солодше.

Своє дитя кожному місяцем здається.

І ворона називає своїх дітей
«біленькими», їжак — «м'якенькими».

Не з кожного яйця вилуплюється
курча.

Іноходця знає хазяїн,
дітей — годувальник.

Будь сином людини,
а не тільки свого батька.

Масш сина — не помреш.

Розумний син і в п'ятнадцять років
дорослий, дурний і в двадцять
п'ять — дитина.

У своєму кишляку хлопця
не цінують, в іншому, дивись,
і цілують.

Дочка — світло душі.

Не сумуй, що народилася дочка, —
левиця лева гідна.

Віддай їжу голодному,
дочку — закоханому.

Найкраща дівчина — з бідної юрти.

Кажу дочці, а ти, невістко, слухай!

Брат брата знаходить,
а до чужого біда приходить.

Навіть у братів гаманці різні.

У тести й зятя почесні взаємні.

Не знаючи далекого,
не відчуєш ближнього,
не знаючи чужих,
не оціниш своїх.

Хто зводить наклепи на рідню,
того покарає чужий, хто ганить
коня, того осоромить дорога.

Уперше зустрілися — познайомились,
удруге — поріднилися.

Голос рідні і в темряві впізнаєш.

Хто з тобою судиться,
той не рідня.

І в мурашки с рідня.

Кожний птах летить до свого гнізда.

○

Своїх піхов шабля не ріже.

○

У нещасті сусіди — підмога.

○

Перше ніж будувати дім,
вибери сусіда.

○

Добрий сусід — благо,
поганий — біда.

○

Добрий сусід —
не треба сад городити.

○

Гарний сусід —
і сліпа дочка заміж вийде.

○

Мирний сусід — життя спокійне.

○

Сусід вчиться в сусіда
рано лягати й пізно вставати.

Право сусіда — право достойного.

○

Треба сусідові — віддай.

○

Не проси у «доброго» сусіда,
пошукай у себе.

○

Хто сусідові яму копас,
сам у неї впаде.

○

Прийшла біда до сусіда —
прийшла і до тебе.

○

Не руш вогонь — погасне,
не ображай сусіда — переселиться.

○

Хоч у домі тісно,
зате в серці просторо.

○

У кого довгий стіл,
у того довге життя.

○

Гість — старший від батька.

Іди, куди кличуть,
не ходи, де не ждуть.

Аби бенкет, а гості знайдуться.

В гості йди без злості.

Гість сидить мало, бачить багато.

Спершу їда, потім бесіда.

Як даєш, так і дістаєш.

Рука бере, вона ж і віддає.

Подаруєш качку — принесуть гусака.

Прийшов за айраном¹ —
не ховай миски.

¹ А й р а н — кисле молоко.

Коневі — ячмінь, джигітові — плов.

Нема смачного плову,
хай буде солодке слово.

Не пригощай пса пловом,
козя — висівками.

Пізній гість дрова їсть.

Дурний гість господаря пригощає.

Їж виноград, не питаючи,
з якого саду.

Надокучливий гість втрачає повагу.

Гостем три дні пробудь,
на четвертий — відбудь.

Непроханому гостеві
нема місця на кошмі.

Непроханий увійшов,
без почестей пішов.

o

Як їсти мед з докорами,
краще ковтати грудки землі.

o

Вирушиш у дорогу —
супутники знайдуться.

o

Збираючись у дорогу,
не забудь про супутника.

o

На дорозі стрілися, там і розсталися.

o

Знайомитися легко, розлучатися
важко.

o

Халат по частинах кроїться,
знайомство не одразу заводиться.

Маєш розум — прямуй за ним,
нема розуму —
йди за приказкою

Щирою серцю дорога відкрита.

У кого серце чисте, у того обличчя
ясне.

Людина твердіша за залізо,
міжніша за квітку.

Відповідати на добро добром —
справа кожного, на зло добром —
справа відважного.

Доблесний той,
хто знає свої вади.

Від доброї людини сад залишиться,
від поганої — пустир.

Добрий після себе залишить слово
й нащадків, лихий — прах.

Доброї справи в землі не закопаш.

З лихим поведешся — сам таким
станеш.

Хто робить зло,
сам від нього страждає.

Вершина гір не буває без серпанку,
голова молодця — без думок.

У кожній голові тисяча думок.

Легко стати вченим,
важко людиною бути.

Вченому належить весь світ.

Без грамоти — як без очей.

Людина, що вчиться, йде вперед,
неук повзе назад.

Наука — мов кришниця, викопана
голкою.

Нема троянди без колючок,
науки без муки.

Школа — вогнище знань
і світильник культури.

Не золото — багатство,
а знання.

Знання дорожче від грошей.

Знання — половина розуму.

Знання — джерело розуму.

Незнання — ворог, знання — друг.

Учений син старший за батька.

Найкращий майстер справи —
знання.

Основа знань — старанність і труд.

Без знань нема роботи,
без роботи — їжі.

Незнання — це ганьба,
ганьба — небажання знати.

Хто багато читає, той багато знає.

Не знав — питав,
вивчився — соромиться питати.

Сам не знаєш — повір тому,
хто знає.

У вченого багато доріг.

Не хвались: «Я вчився»,
розкажи, що взнав.

Знає не той, хто довго жив,
а той, хто багато ходив.

Хто багато ходить, той багато чує.

Хто багато знає, той швидше старіє.

Знаєш — скажи, не знаєш — слухай.

Треба слухати вчителя,
але корисно послухати й учня.

Невіглас живе рік,
мудрий — сто років.

Айран не їжа, невіглас — не опора.

Знаючий летить, невіглас шкандибас.

Темно в голові — весь світ у п'яті.

Добре, коли верблюд зрозуміє,
що у нього шия крива.

Вогню ситом не візьмеш.

Око бачить далеко, а розум ще далі.

Нема багатства дорожчого за розум.

Нема багатства над розум,
нема нічого дорожчого над здоров'я.

Розуму на базарі не купиш.

Маси розум — прямуй за ним,
нема його — йди за приказкою.

Не дивись на обличчя —
людина красна розумом.

Краса — для ока, розум — для душі.

Розум не в роках, а в голові.

Сильний подужас одного,
мудрий — тисячу.

Ліктем переможеш одного,
розумом подолася тисячу.

Ясний розум — і слово ясне.

Розум силу дає,
сила сміливість дарує.

Розумна справа — крилатий птах.

В розумного кінь не втомиється,
халат не зноситься.

Краще мати розум з гудзик,
як зрієт із верблюда.

У мудреця одна вівця,
та хіба розуму більше в того,
хто має чотириста овець?

Краще зустріти розумного,
аніж знайти гроші.

Що більше плодів на дереві,
то нижча його верхівка.

Розумна людина не починає
із слова «я».

Золото не іржавіє,
розумний не зазнається.

У дурного — на язиці,
в розумного — в руці.

Втішатися дрібничками —
справа дурного,
дивуватися зі світу —
справа розумного.

Достоїнства розумного
поряд з дурним видно.

Зробив розумний — душа радіє,
зробив дурний — скніє.

Розумний звинувачує себе,
дурний — ворога.

Розумний влітку думас про зиму.

Дурень сам не знає
і знаючого не слухає.

Дурний товариш за ворога гірший.

Дурневі тлумач не потрібен.

Дурень дурня і серед ночі знайде.

Дурні всі однакові:
і молоді, і старі.

Дурна голова для ніг важка.

Мовчання — відповідь дурневі.

Коли дурень промовляє,
хай хоч слухачі будуть розумними.

У дурня на сто нікчемних слів
одне розумне.

Поки мудрий думас, дурний зробіть.

Поки розумний міркує,
дурень двічі сина ожениць.

Дурневі раду давати —
що скло латати.

У дурного з рота їжу вкрадуть.

У кого влітку в голові не кипіло,
у того і взимку казан не закнисть.

Переплив море — потонув у калюжі.

Ів на меду — потрапив у біду.

Від дощу тікав — у сніг понав.

Хотів брови підправити,
та виколов око.

Ні тісто, ні хліб,
не годен ні на весілля,
ні на поминки.

Від нього користі по гомілку,
біди по коліно.

Не оцінивши себе, як оціниш інших?

Троянду не цінують там, де вона
росте.

Не кожен знає свої вади.

Від однієї вівці — і білі,
і чорні ягнята.

І пальці неоднакові.

Хто багато бігас,
хоч раз та спіткнеться,
хто багато сміється,
хоч раз та заплаче.

По казанові й покришка.

Сліпому продавцеві — сліпий
покупець.

Баский кінь не відчуває,
що голодний, щедрий не каже,
що бідний.

Даси, що масш,— не червонітимеш.

І волосину можна поділити
на сорок частин.

Слава пишна, частування пікудишис.

Хто бере, тому і шість мало,
хто віддає, тому й п'ять багато.

Просити — ганебно,
не давати — удвічі ганебно.

У скнари їжа не вариться,
а коли й вариться — казан
не звімається.

Скупого присором частуванням.

Не давай, але й не докоряй.

Для голови шапки не жалій.

Скнарість — мати користолюбства.

Користолюбство затягас в тенета.

І сам не з'їсть, і іншому не дасть,
а зіпеується — собаці викине.

З лев'ячої пащі здобичі не вирвеш.

За великим поженешся —
малого не досягнеш.

Зажерливий і ложку з'їсть.

Череву повне, а очі голодні.

Те, що дешево дісталось,
менше цінується.

Чужий халат і колін не закрис.

Чужими руками жар не вигрібай.

Здох чужий верблюд — біда
невелика: на його горбі нема мого
в'юга.

Сів на чужого коня —
злієш на півшляху.

Чужий одяг швидко забруднюється,
чужий кінь швидко потіє.

Задарма і в Бухарі нічого
не дають.

Зібране по ложці не розхлюпуєш
чашкою.

Бережеш халат — носитимеш,
доглядася коня — їздитимеш.

Через одну блоху ковдри
не палять.

Через одну блоху не переводь
кожуха.

Крій халат, порадившись, —
не буде коротким.

Новій сорочці радієш раз,
старій — поки не зносиш.

Триматимешся за два човни —
потонеш.

Не смійся там, де плачуть.

Не смійся з інших —
посміються з тебе.

Верблюду не знає, що шия в нього
крива, а змії за це дорікає.

Не розливай молока — самому
згодиться, не ображай людей —
сам постраждася.

Спершу згадай про свої вади,
потім повчай інших.

Зробив своїми руками —
відчужив на власних плечах.

Краєм ока не дивись —
менше побачиш, крізь зуби
не говори — самому гірше буде.

Гратимешся з вогнем — згориш сам.

Кийок часом перепадає
посередникові.

Що підстелиш, на те й сядеш.

У вогні винного часом і невинний
горить.

Лисиця нашкодила, а винен вовк.

Куди лисиця, туди й хвіст.

Кожна лисиця свій хвіст хвалить.

Колочка вважає себе садком,
оцет — медом.

Сидить на попелі,
а думками на Кап-горі¹.

Хоч який жирний горобець,
та батман не підніме².

Якщо вважаєш себе за вовка,
вважай інших за тигрів.

Зробила людина, а хвастає сокира,
виручила нора, а пишається лисиця.

Підковують коня,
а жаба й собі лапку підставляє.

Свиня здохла, а хрокання все ще
чути.

Хоч би як звивалася змія,
а в пору заповзас, випрямившись.

¹ Кап-гора — міфічна гора.

² Батман — міра ваги, близько 20 кг.

Не спирайся на криву палицю —
сам зігнешся.

На непевного не покладайся,
на воду не спирайся.

Не надійся на трухляву
дошку.

Не перекидайся камінцями
зі сліпими.

В один чобіт дві ноги не сунь.

Виймай скапку там, куди вона
попала.

Тримайся подалі від того,
хто вершки роздає.

Хоч ідеш кривою вулицею,
крокуй прямо.

Не ходи через місток боягуза —
хай краще понесе тебе потік.

Як ударив мене по голові,
то не сип горішків до поли.

Коли рубаш дерево, воно каже:
«А сокирище дерев'яне!»

Приклади жарину собі до тіла,
не пече — прикладай іншому.

Кіптяву з казана зітреш,
а ганьби не змисл.

Наблизишся до казана —
забруднишся, з негідником
поведешся — лиха наберешся.

Змія міняє шкіру, та не вдачу.

Змія м'яка зовні, отруйна всередині.

Зміслов вмирас від зубів змії.

Стережися тихої води, бережися
того, хто дивиться вниз.

Навіщо чоло, як нема очей?

Глухий в один бік, сліпий — в інший.

Глухий знає те, що побачив,
сліпий — що помацав.

Клишоногому завузька дорога,
самодурові тісно у великому
кишлаку.

Покаже пшеницю — продасть ячміль.

Лихваря переможе нахаба.

Швидкий ноги втратить,
відчайдушний — голову.

Око — боягуз, серце — сміливець.

Сміливець звищує себе,
боягуз — товариша.

Сто малодушних не замінять одного
мужнього.

Сів на верблюда — за сідло
не ховайся.

Той, кого вкусила гадюка,
і мотузка боїться.

У власній будці собака хоробрий.

Для миші й кішка — левиця.

Один камінець сполохає тисячу
круків.

Наляканий собака гавкає три дні.

Собака боїться дєрвіша,
а дєрвіш — собаки.

На зв'язаного лева навіть зайці
нападають.

Хто боїться горобців,
проса не сіє.

Хто роздумє, чим справа скінчиться,
той не хоробрий.

За гордість — розплата,
за скромність — повага.

Вєрблюда губить важка покляка,
людину — слава.

На гордощі відповідають гордощами,
на пошану — шаню.

Ушануєш вієлюка,
а він тобі накапєстить.

Якби ішакові роги, усіх побив би.

Нема троянди без колючок,
меду — без отрути.

Давала б кожна бджола мед —
гори й каміння стали б солодкими.

Соловей на згарищі не залишиться,
сова з руїнами не розстапється.

Гнів крокус попереду, розум —
позаду.

Прийшов гнів — прикуси язика.

Той, хто переміг гнів, —
богатир.

Дно терпіння — щирє золото.

Сумний той, хто не досяг мети.

Хоч видерся на гору,
та не забувай про п'яти.

Озиратимешся — дороги
не подоласш.

Не біда, що заблукав,
аби назад вернувся.

У ціль влучає пряма стріла.

Випущена стріла крізь камінь
пройде.

Робиш добро — роби до кінця.

Справжня людина в ногу з часом
крокує.

Окраса мови — прислів'я

Людина красна обличчям,
обличчя — очима,
рот — язиком, язик — словом.

Найсолодше й найгірніше в світі —
слово.

Окраса молодця — борода,
окраса слова — прислів'я.

Прийшло до серця — піде з вуст.

Вуста — терези розуму.

Матір води — річка,
матір слова — вухо.

Добре слово — володар душі.

Добре слово і слона на дорогу
введе.

Добре слово солодше за мед.

Добре слово — квітка, погане —
колючка.

На ласкаве слово і змія з нори
виповзе.

Від щирого слова світ радіє.

Той, хто бурчить, швидше старіє.

Одного слова мало, двох — багато.

Обдумане слово — фортеця,
базікання — біда.

Скажеш, не подумавши,
клопоту не оберешся.

○
Раз скажи, двічі подумай.

○
Поквапиш заїку — нічого не скаже.

○
Знай більше, говори менше.

○
Не кричи на вітер — голос зірвеш.

○
Як п'ятдесят пустих слів,
краще одне вагоме.

○
Мотузок добрий довгий,
слово — коротке.

○
Слово коротке, зате думка довга.

○
Скажеш слово —
і силою назад не повернеш.

Багатослів'я — тягар віслока.

○
Сказаного слова не проковтнеш.

○
Бачив — кажи, не бачив — мовчи.

○
Обіцяй не словом, а ділом.

○
Мова солодка, та сили в ній менше,
аніж у соломи.

○
Рот — один, вух — двос, кажи раз,
слухай сорок два рази.

○
Добрий парубок мало говорить,
багато слухає.

○
Говорив жартома, а висловив усе.

○
Бика хапають за роги,
людину ловлять на слові.

Не дивись на нього самого,
послухай, що він скаже.

Вуха діряві, усе почують.

Слово, що вийшло з одного рота,
перейде на тисячу вуст.

На язичі мед, на серці — отрута.

Не вір солодким вустам.

Язик — ключ від серця.

Язика нікому не прищеш.

Вузлики тасмниці слово розв'язус.

Язик змушує і любити, і ненавидіти.

Язик гостріший за шаблю.

Кінчик калама¹ гостріший за шаблю.

Рана від шаблі загоїться,
від язика — ні.

Питатимеш — гори перейдеш,
не питатимеш — на рівнині
заблудишся.

Мову німого розуміє мати.

Караваник знає мову верблюдів.

Як нема рису й масла,
із самих слів плову не зварить.

Від слова «мед»
у роті солодко не стане.

Як нема пшеничного хліба,
хай хоч слово буде пшеничне.

¹ К а л а м — перо.

Десь золото є, прийдеши —
і міді не знайдеши.

Кажуть, що десь білорибниця плаває,
подивившись — звичайної рибчини
не побачиши.

Правдивим будеш — трояндою
станеш, брехливим будеш —
попелом станеш.

Кривда відстає од правди.

У брехні свідків нема.

Брехуна знати не по словах,
а по очах.

Облудне слово губить людину.

Краще смерть із правдою,
аніж життя з брехнею.

Найгірше слово — плітка.

Брехунові не вірять,
коли він і правду каже.

Правда не зважає
й на приятелів.

Правда всі перепони здолає.

Гіркота правди краща за мед
кривди.

Правдиве слово буває гірким.

Правда у вогні не горить.

Хоч і сидиши криво,
говори прямо.

Чого не досягнеш добром,
не візьмеш і мечем.

День радощів короткий.

○

Від щастя молодшають, від горя старіють.

○

Добрий намір — половина щастя.

○

Щастя у скрині, ключі — на небі.

○

Час минув — щастя минуло.

○

Хто не бачив чорного,
той не побачить і білого.

○

Біда приходить непрохана.

○

Біда завжди під ногами.

○

Прийшла біда — будь мужнім.

○

Залізо точить ірка, людину — горе.

* * *

Земля — скарбниця, вода — золото.

○

Окраса пустелі — вода,
окраса води — лебідь.

○

Окраса неба — зорі,
чоловіка — борода, жінки — волосся.

○

Окраса неба — сонце й місяць.

○

Зійде місяць — побачить веселіт.

○

Не насититься вогонь дровами,
земля дощами, краплями — потік,
життям — людина.

○

Земля годує, вогонь нищить.

○

Потрапив у землю —
тройною зросте, упав у вогонь —
попелом стає.

У вогню нема зубів — йому байдуже,
чи сухе, чи сире.

Вітер — батіг холоду.

Дерево, що росте на своєму місці,
досягне неба.

Двічі на рік весна не приходить.

Який буде рік —
по поврузу¹ видно.

Ворона хоч тисячу разів каркне,
весни не буде,
гуска один раз каркне —
прийшла весна.

У зимового дня сорок примх,
у кожної примхи свої дивацтва.

¹ Повруз — новий рік на Сході.

Після повруза зима не завітає,
після рівнодення весна не вернеться.

Не було справжньої зими,
не буде й літа бажаного.

Де багато півнів,
там світанок найраніший.

Глечик розбивається один раз.

Вода збіжить — каміння залишиться.

Прийшло — вважай, що піде.

І це страждання мине.

Одному світ тісний, іншому —
просторий.

Живе людина —
і світ видається безмежним.

Люби життя до смерті.

Людина раз умирає.

Смерть на вік не зважас.

Сивина в бороді — звістка
про старість.

І відважному життя дороге.

Юнак не боїться смерті,
кінь — бігу.

Про страх смерті спитай у миші,
що побувала в мишоловці.

Загравала миша з кішкою —
смерть звайшла.

Краще жива миша, як мертвий лев.

Смерть кішки — для мишей бенкет.

Миші смерть, кішці сміх.

Коза думає про життя,
різник — про м'ясо.

Хвороба невиліковна —
і Лукман¹ безсилий.

Захворіти легко, важче вилікуватись.

Хто хворий, той шукає ліки.

Хочеш бути здоровим — менше їж,
хочеш поваги — менше базикай.

Багато їсти — копати собі могилу.

¹ Лукман — легендарний лікар і мудрець.

Лікар той, хто сам багато
хворів.

Бува, що страждання гірші
за смерть.

Не кажи, що болить голова,
здоровому.

Підеш до знахаря — знайдеш
хворобу.

Приховуєш хворобу,
та лихоманка виказує.

Приховуєш борги — дізнаються,
приховуєш хворобу —
постраждаєш.

У здорової людини і майно ціле.

Здоров'я — привілля.

Буде здоров'я, буде й привілля.

Аби голова ціла,
а волосся виросте.

Голова на плечах,
а шапка знайдеться.

З лица води не п'ють.

Стояча вода пліснявіє.

* * *

Смак їжі знає той, хто їв,
труднощі дороги звідав той,
хто її подолав.

Рот без зубів —
все одно що млин без жорен.

Кожній тварині — свій корм.

І для однієї курки потрібні корм
і вода.

Заманеться верблюдові колючки,
шию простягне.

Закортить жабі води —
раз підштовхнеш, двічі стрибне.

Краще багато каші, ніж ложка плову.

На кожній скатертині свій хліб.

Несмачної юшки сіллю
не приправиш.

Цукор сам по собі солодкий.

На свічку казана не ставлять.

Багато жив, — багато бачив.

Молоді руки — золоті.

Найкраще виховання —
повага до старших.

Хто не поважас молодшого,
той не шанус і старшого.

Старших поважай,
але й молодших не забувай.

Нема молодших —
не буде і старших.

Помілятися — молодим,
процати — старим.

Повір один раз слову старшого,
іншим разом — слову молодшого.

У кого нема старого,
у того нема й нового.

Старіс людина, а не час.

Кінь старіс — поле не старіс,
джигіт старіс — час не старіс.

Коза мекає, а вода тече,
дитя плаче, а дні біжать.

Довго жити — вроди позбутися.

Сів на скакуна —
із супутником розлучишся,
довго живеш —
із другом не розлучишся.

Прийшов молодий — до праці,
прийшов старий — до частування.

Старший починає, молодший
продовжує.

Куди не ступав жеребець,
забрєде лоша.

З'явилася сивина,
та розуму не додалося.

Сьогоднішній горобець
вчорашнього двірінчати вчить.

Постарів верблюд —
за верблюденям чвалас.

Постарів вовк —
здобич від нього втече.

Сухі дерева горять, живі —
плоди приносять.

У готову страву холодної води
не доливають.

Краще яйце сьогодні,
аніж курка завтра.

Достигли дині —
не треба огірків.

В несмачної дині насіння багато.

○

Молоко в корови не у вим'ї,
а в шлунку.

○

Годуватимеш коня половою,
скакуном не стане.

○

Що в казані, те й у ложці.

○

І стара каша, і стара чаша.

○

Недоїдків лисиці лев не їстиме.

○

Хто не голодував у пустелі,
не оцінить смаку свіжого хліба.

* * *

Арча не сохне, чинара не гниє.

○

Черпаха на дерево не видереться,
жаба не полетить.

Де нема птахів, там і жаба соловей.

○

Сплячій змії на хвіст не наступай.

○

Змію беруть не за хвіст, а за голову.

○

Орел вільний тільки з крильми.

○

Птах летить за допомогою крил,
але сідає за допомогою хвоста.

○

Птах за політ зі своїх крил
платні не бере.

○

Невчасно закукурікав півень.

○

Кури скрізь однаково кудкудачуть.

○

Гарна курка, та яєць не несе.

○

Хоч і повіль світова, гусаку байдуже.

Здобич сові сама до рота лізе.

Як ворона не криче —
не бути їй ні качкою, ні цесаркою.

Як нема качок в озері, то й кулик
пан.

Журавель у небі,
а сільце на землі.

Однаково — чорна свиня чи біла.

Барану роги не тягар.

Хай і цап, аби молокого давав.

Якщо вовк не з'їсть,
то коза до Мекки дійде.

У жирної вівці життя
коротке.

Коли реве віслок, соловей мовчить.

У кулана¹ нема жовчного міхура,
у птаха — молока.

Ішак низенький — кожен сідає.

Ішак любить солончак.

Голодний ішак швидше
за ситого коня біжить.

Аби ішаківі роги —
нічого не лишилося б живого.

Не йде ішак до вантажу —
тягни вантаж до нього.

Віслокові й тигряча шкура — в'юк.

¹ Ку л а н — дикий осел.

Скільки осла не хвали, конем
не стане.

Осел вважає себе кращим за коня.

Те, що верблюд скине із себе,—
віслюкові поклада.

Ще гавкає, верблюд не помічас.

У кого кінь, у того й крила.

Кінь — крила джигіта.

Хто має коня, той не знає горя.

Осел бажас їздити загибелі,
кінь — щастя.

Добрий кінь і в дірявій попоні
гарний.

Друг коня — друг батька.

Норов коня знає господар.

Купуєш казан — спершу постукай;
береш коня — спершу поскачи
на ньому.

Не доглядатимеш коня —
стане на день,
доглядатимеш — на багато літ.

Сів на коня — не забувай про себе,
зліз із коня — не забувай про нього.

Пожалиєш коня — в полон попадеш.

Кінь ступить тисячу разів туди,
куди не хотів ступати.

Двох коней до одного дерева
не прив'язують.

Доброму коневі — один батіг,
шкапі — тисяча.

Не їздитимеш на коні —
не пізнаєш дороги.

Вірний пес кращий за нещирю
людину.

Собака — співбесідник пастухові.

Собаці — кістку, свині — дерть.

Собака знає хазяїна,
кішка — хазяйку.

Собака ображається —
хазяїн не розуміє,
кішка ображається —
хазяйці невтямки.

Кажуть, у мороз собака кішці
замовляє шубу.

Не ручайся, що собака не вкусить,
а кінь не хвицне.

Підходь до собаки ззаду,
до коня — спереду.

Собака на своєму подвір'ї хоробрій.

Собака вважає себе хоробрішим
за вовка.

В кишлаку¹, де багато собак,
ходять з палицею.

Скажений пес і господаря покусас.

Собачі прокляття вовкові
не дошкуляють.

Собачим очам дим не шкодить.

¹ Кишлак — селище.

Якби справдилося бажання пса —
з небес падало б м'ясо.

Собака гавкає, а караван іде.

Битимеш собаку — овець
не стеретиме.

Поки лисиця доведе, хто вона, —
шкура позбудеться.

Не хитрість, не лестоці
рятують лисицю,
а звичка не потрапляти на очі.

Вовчі вуха на здобичі.

Не до сну отарі,
коли вовк у кошарі.

Хто жаліє вовка,
той позбудеться овець.

Доля вовка — в ногах.

Якщо в каравані є одnogорбій
верблюд, в'юк на землі
не залежить.

Більший за верблюда є ще слон.

* * *

Без вітру трава не ворухнеться.

Гілка ламається там, де гнеться.

Мотузок рветься там, де тонко.

Диму без вогню не буває.

Вогонь розгоряється з іскри.

Який мінарет будується,
така й яма копається.

Одного барана двічі не ріжуть.

Хто понав у солончак, виїде солоний.

Одних птахів годують м'ясом,
інших пускають на м'ясо.

Від свині хоча б щетина.

Що робити лисиці на базарній
вулиці?

Раз на тиждень базар, та й то дощ.

Хробак точить дерево ізсередины.

Що не місто, то й звичай.

Кожна річ гарна при потребі.

Потрібний камінь не важкий.

Не все, що блищить, —
сніг.

Вода каламутніє з витoku.

В новому глечику вода свіжа.

Замість солі не лижи лід.

Позичати щось —
справжній тягар.

Змія отруту бере там,
де бджола знаходить мед.

Краще будь трояндою на грудях,
аніж колючкою в позі.

Не шукай перлів у гною.

Почепши псові на шию алмаз —
заплаче і пес, і алмаз.

Алмаз на землі не валяється.

І той, хто води приніс, і той,
хто глечик розбив, виходить, рівні?

Переходячи міст,
і ведмідь каже: «Матінко!»

Не тоді треба каятися,
коли вода вище носа піднімається.

Справі кінець —
осел мій вибрався з трясовини.

Звідки мені знати,
що ти в темряві підморгнув?

Сліпій курці все видається
пшеницею.

Чи не однаково,
як сісти на віслока —
справа чи зліва?

У кого кибитка димить,
той не змерзне.

Коли караван обернеться,
кульгавий опиниться попереду.

У загубленого ножа колодочка
золота.

Ніж без піхов не залишиться.

Порожній лантух стояти
не буде.

З попелу горба не насиплеш,
із снігу — кургану.

Будинок, що руйнується,
не врятуєш однією цеглиною.

Гарба рипить за сорок днів до того,
як розвалиться.

Поблизу річки кришиці не копають.

Кривий кілок забивай кривою довбнею.

Стара одежа не гріє.

Камея сокирою не розколеш.

Камінь у вогні не горить.

На гарбі зайця не впіймаш.

Сплячий сплячого не розбудить.

Не шукай шлу на льоду.

Неснійманої риби не продавай.

Не йди вночі на вогонь,
удень — на дим.

Підійдеш до казана — забруднишся.

Хай буде мало, та добре.

Троянди плодів не дають.

Кількість — добре,
та якість — ще краще.

Де нема руху,
там нема й блага.

Гірке й солодке знає той, хто їв,
далеке й близьке — хто ходив.

Крокуєш — дорогу долаєш,
сидиш — дні короташ.

Ходиш — ніби річка вируєш,
сидиш — як конша лежиш.

Дорогу подолає той, хто йде.

Хто йде, той через гори перейде.

Хто йде, той і піски подолає.

Видно гору — вважай, що вона
близько.

Погода, непогода,
а мандрівникові — дорога.

В пустелі дорога вода,
в дорозі — чесна людина.

Не жалкуй за минулим,
не бійся майбутнього.

Надії не полишай,
серцем не остигаєй.

У правдивій справі народ —
підмога.

Людини не визнаш,
поки з нею разом не поживеш.

Краще вмерти стоячи,
як жити на колінах.

З М І С Т

- 5 Вступне слово Михайла Михайлова
14 В єдності — сила
28 Без води нема життя, без праці — добробуту
48 Багач їсть плов, бідний дим ковтас
66 Людина без друзів, як дерево без коріння
86 Маєш розум — прямуй за ним, нема розуму — йди за приказкою
112 Окраса мови — прислів'я

ТУРКМЕНСЬКІ ПОСЛОВИЦІ І ПОГОВОРКИ

С б о р н и к

Составитель и переводчик
Михаил Михайлов
Серия «Мудрость народная»
Издательство «Дніпро»
(На українском языке)

Редактор *З. Г. Коваль*
Художник *Ю. І. Крига*
Художній редактор *В. В. Машков*
Технічний редактор *І. О. Селезньова*
Коректори *Н. О. Маслова,*
Н. І. Прохоренко

ІВ № 347

Здано на виробництво 02.03.78.
Підписано до друку 06.06.78. БФ 32978.
Формат 70×108^{1/64}.
Папір машинно-кредяний.
Гарнітура звич. нова. Друк. високий.
Умовн. друк. арк. 3,325.
Обліково-видавн. арк. 2,149.
Тираж 50 000. Замовл. 8—51. Ціна 40 коп.

Видавництво «Дніпро»,
252601, Київ-МСП, Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»,
252053, Київ, Артема, 23а.

Т88 **Туркменські прислів'я та приказки.** [Упорядкування, пер. та вступна стаття М. Михайлова]. К., «Дніпро», 1978. 150 с.
(Мудрість народна. Зб. 25).

ІСБН

До збірника входять прислів'я й приказки туркменського народу, в яких відбився його трудовий та життєвий досвід, побут, етика, мораль, багатівінова мудрість.

Т 70500-124
М205(04)-78 110-78

С(Туркм)

